

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Στὸν 2. τόμο τῶν «Μακεδονικῶν» εἶχα δώσει μιὰ περιγραφὴ τῶν κυριώτερων χαρακτηριστικῶν τοῦ Ἰδιώματος τῆς Σιατιστας, τῆς κωμόπολης ποὺ βρίσκεται στὴ Δ. Μακεδονία, ἀνάμεσα στὴν Κοζάνη καὶ τὴν Καστοριά, σὲ ὑψος 900 μέτρων¹. Σὲ μιὰ πολὺ σύντομη εἰσαγωγὴ τονιζα τὴν σημασία τοῦ Ἰδιώματος καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ μελετηθῇ διεξοδικὰ καὶ τὸ λεξιλόγιο, ποὺ παρουσιάζει πολλὰ κι' ἐνδιαφέροντα ἀρχαϊκὰ καὶ ἄλλα στοιχεῖα. Δὲν εἶδα ἀκόμα καμιὰ μελέτη ἥ συλλογή, ποὺ νὰ δείχνῃ ὅτι ἡ προτοροπή μου ἔκεινη ἔπιασε τόπο ἐλπίζω ὅμως πάντα πὼς οἱ Σιατιστινοί, μορφωμένοι, δραστήριοι καὶ φιλόδοξοι καθὼς εἶναι καὶ ἀγαποῦν πολὺ τὴν Ἰδιάτερη πατρίδα τους, ὅπου κι' ἂν βρίσκωνται, δὲν θ' ἀφήσουν νὰ χαθῇ δριστικὰ δ Ἰδιωματικός τους πλοῦτος. Αὐτὸί εἶναι οἱ πιὸ κατάλληλοι γι' αὐτὴ τὴ δουλειὰ—ἔννοιω κυρίως τοὺς φιλολόγους—καθὼς καὶ γιὰ τὴ συγκέντρωση τῶν τοπωνυμίων. Ό πλοῦτος αὐτὸς ἔχει ἔνα πρόσθετο καὶ σημαντικὸ ἐνδιαφέρον, ὅτι περιέχει πολλὰ στοιχεῖα ποὺ εἶναι πολύτιμα καὶ γιὰ τὴν ἴστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἴστορία τῆς Μακεδονίας Ἰδιάτερα. Γιατὶ ἡ καλύτερη ἀπόδειξη γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Μακεδονίας καὶ στὴν ἀρχαία ἐποχὴ εἶναι ἡ ἐπιβίωση διαλεκτικῶν στοιχείων, ποὺ ἀνάγονται στὴν ἀρχαιότητα καὶ κληροδοτήθηκαν σὲ εἰνθεῖα γραμμῇ ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες διαλέκτους στὶς σημερινές, ποὺ τὶς συνεχίζουν. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔχω ἐκφέρει σὲ πολλὲς εὑκαιρίες καὶ μὲ ἐπιμονὴ τὴν γνώμη, ὅτι δὲν χάθηκαν οἱ ἀρχαῖες διάλεκτοι, πιὸ συγκεκριμένα ὅτι ἐπιζεῖ ἀκόμα μέσα στὴ νότια ἑλληνικὴ διαλεκτικὴ ζώνη ἡ ἀρχαία δωρικὴ διάλεκτος ἀπὸ τὴ Ρόδο - Κρήτη - Πελοπόννησο - Ἐφτάνησα - Ἡπειρο (παραλία) ὡς τὴν Κάτω Ἰταλία², καὶ ὅτι καὶ στὴν αἰολικὴ διαλεκτικὴ ζώνη πρέπει νὰ ἀποδοθῇ σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ σημερινὴ μορφὴ τῶν βόρειων Ἰδιωμάτων³. Μὲ αὐτὲς τὶς προ-

¹ Α. Γ. Τσοπανάκη, Τὸ σιατιστινὸ Ἰδιώμα, Μακεδονικὰ τόμ. 2, 1950, 266 - 298.

² Bk. *Agapitos G. Tsopanakis*, La phonétique des parlers de Rhodes (Texte und Forschungen z. byz. -neugr. Literatur Bd. 40), Athen 1940 pp. XXXIV κ.ε. ³Α. Γ. Τσοπανάκη, Κοινὴ - Ροδιακὰ Ἰδιώματα. Ρόδος 1948, 17-18.—Eine dorische Dialektzone im Neugriechischen, Byz. Z. 48, 1955 σ. 49-72.—Βυζαντινὰ διαλεκτικὰ στοιχεῖα στὴν Κωνσταντινούπολη, Ἐπιστ. Επετ. Φιλ. Σχολῆς 8, 1960.

³ Byz. Z. 48, 1955, 53.

υποθέσεις καὶ μὲ μιὰ παράλληλη κι' ἔξ ἴσου βασική, στὴν δποία πιστεύουμε ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα στοιχεῖα ποὺ ἔχουμε ὑπόψη μας: ὅτι ἡ ἀρχαία μακεδονικὴ διάλεκτος ἦταν αἰολική, ἀνάμεικτη μὲ δωρικὰ στοιχεῖα, ποὺ ἔμεινε ἀρχαϊκὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ κατέρρευσε ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ περιοχὴ ἔμεινε ἀπομονωμένη στὶς παρουφὲς τοῦ Ἑλληνόφωνου κόσμου, πέρα ἀπὸ τὸν "Ολυμπο, Ἑλληνόφωνη κι' αὐτὴ μὲ ἔντονο ἀρχαϊκὸ χρῶμα, ὥσπου ν' ἀρχίσῃ ἔναντι μὲ τὶς νέες συνθῆκες τῆς προκλασσικῆς καὶ κλασσικῆς ἐποχῆς ἡ νέα ἐπαφή. Ἡ ἀπομόνωση αὐτὴ διατήρησε, δπως ἦταν φυσικό, τὴν διάλεκτο ἀρχαϊκὴ (πβλ. τοπων. Ἡμαθία ἀπὸ τὸ ἄμαθος—κυπρ. Ἄμαθον—, γάμαθος κλπ., τὸν σχηματισμὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ δωδεκάθεου γύρῳ ἀπὸ τὸν "Ολυμπο, ποὺ θὰ ἦταν ἀδύνατος ἀπὸ τὴν νότια Ἑλλάδα κλπ.), δπως ἔμειναν ἀγότερα ἀρχαϊκὲς οἱ Ἑλληνικὲς διάλεκτοι τοῦ Πόντου, τῆς Καππαδοκίας, τῆς Κάτω Ιταλίας, τῆς Τσακωνιᾶς, μὲ διαφορετικὴν ἡ κάθε μιὰ φυσιογνωμία, γιατὶ διαφορετικὴ ἦταν ἡ ἀρχαία διαλεκτικὴ τους βάση. Οἱ διαφορὲς αὐτές, ποὺ ὑπάρχουν ἀκόμα καὶ σήμερα, ἐπηρεάσθηκαν, μὰ δὲν ισοπεδώθηκαν, ἀπὸ τὴν Κοινὴ καὶ διατηρήθηκαν σὲ πάρα πολλὲς περιπτώσεις.

Μὲ τὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα ποὺ ἀκολουθοῦν, ἀπὸ τὴν μιὰ συμπληρώνων τὶς παρατηρήσεις μου γιὰ τὸ σιατιστινὸ ίδιωμα, ἀπὸ τὴν ἄλλη, μιᾶς μὲ ἄλλες πιὸ συνηθισμένες, προσφέρω καὶ μερικὲς λέξεις, ποὺ ἔχουν κιτοι μοναδικότητα (μπλάζω, γλαφτήρι), καὶ μπορεῖ ν' ἀποτελοῦν γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας μακεδονικῆς διαλέκτου, τόσο ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ χρόνου ὅσο κι' ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ τόπου.

ἀλιμονλίχη³ (<*ἀνεμολίχνιον), «τὰ χρήματα γίν' καν ἀ.»=ξοδεύτηκαν ἀσκοπα. Τὸ Ἰστορικὸ Λεξικὸ (2,184) σημειώνει τὴν λ. (ἀπὸ τὴν Μακεδονία) καὶ τὴν θεωρεῖ γένους θηλυκοῦ ἀνάγοντάς την μάλιστα σὲ ὑποθετικὸ τύπο *ἀνεμολίχνη⁴ «ἐκ τοῦ οὐσ. ἀνεμος καὶ λίχνη». Ἀλλὰ οὐσιαστικὸ λίχνη δὲν ὑπάρχει στὰ νέα Ἑλληνικά, δσο ἔρω, οὔτε λίκμη στὰ ἀρχαῖα καὶ ὑστερα τὶ σύνθετο θὰ ἦταν αὐτό; παρατακτικὸ ἀνεμος + λίχνη (τοῦ τύπου πορτοπαράθυρα, μαχαιροπίθουνα), ἢ ὑποτακτικὸ (τοῦ τύπου ἀνεμαγκάστρι); Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι β' συνθετικὸ πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ θέμα τοῦ λικμίζω>λιχνίζω, καὶ τὸ οὐσιαστικὸ δλο, οὐδετέρου γένους.

ἄμαρούκοντους (<*ἀμαρούκωντος) «ἔφνυγεν ἀμ.»=χωρὶς νὰ προφτάσῃ νὰ πῆ τίποτε, βιαστικά. Ἡ λ. είναι ἀληθινοῦστη στὸ Ἰστορικὸ Λεξικὸ (δὲν είναι ἀπίθανο νὰ βρεθῇ στὸ ρ. μαρουκιοῦμαι), ἀν καὶ τὴν ἀναφέρει ἡδη δ Μπουντώνας στὴν μελέτη του «Περὶ τοῦ ίδιωματος Βελβενδοῦ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ»⁵, δ ὅποιος δίνει ἀρχικὸ τύπο *ἀμηρύκητος. Είναι ἀλή-

¹ Χωρὶς παραπεμπτικὸ δελτίο στὸ λῆμμα ἀλιμονλίχη, ώσάν νὰ είναι ὑποχρεωμένος νὰ ξέρῃ ἐτυμολογία ἐκεῖνος, ποὺ θὰ φάξῃ νὰ βρῆ τὴ λέξη (καὶ γιατὶ ὅχι ἀνεμολίχνιον, τότε). Ἐλπίζω ὅτι δ. Καλλέργης θὰ δώσῃ ἔνα τέλος καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἀτοπο.

² Ἀρχεῖα τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης, τόμ. 1, 1892, σ. 72.

θεια ὅτι τὸ ἀρχαῖο ρῆμα εἶναι μηρυκάομαι, δωρικὰ μιαρυκάομαι, κι' ἔτσι ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ Μπουντώνα εἶναι ἴστορικὰ δικαιολογημένος, ἐνῶ ὁ ὑποθετικὸς ἀμαρόκωτος προϊποθέτει ἔνα δι μαρυκόμαι, ποὺ δὲν εἶναι ὅμως μαρτυρημένο. Ἀπὸ τὸ ἀμαρόκωτος δημιουργίας περνοῦμε εὐκολώτερα στὸ ἀμαρούκουντος (μὲ προφορὰ ν==ον καὶ στένωση τοῦ ο[==ω] σὲ ον[==υ], ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἀμαρόκητος πρέπει νὰ περάσουμε σὲ τύπο ἀμαρόκ^τοντος (ιὲ κάφωση τοῦ ἄτονου ι[==η]) καὶ νὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴν παρουσία τοῦ δευτέρου ον δις ὑστερογενῆ, πράγμα ποὺ χωρὶς νὰ εἶναι ἀδύνατο¹, δὲν εἶναι ἀναγκαῖο. Στὴν Κοζάνη μαρούκουντας ἐπιφημιατικά: «ἔφυγεν μ.»=βιαστικά².

Ὦς πρὸς τὴ σημασία, πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ὁ Μπουντώνας λέει: «τρέχω δις μηρυκαστικόν, τὸ δποῖον ἐπείγει τοσοῦτον δ ἐλάτης εἰς δρόμιν, ὥστε οὐδὲ μόνον νὰ βόσκῃ καθ' ὅδον δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτό, ἀλλ' οὐδὲ νὰ μηρυκάται». Νομίζω ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ εὔκολο στὰ ζῶα ν' ἀρπάζουν ἔστω καὶ βιαστικὰ κάποια τροφὴ ἀπὸ τὴν ἀκοῇ τοῦ δρόμου, ἀκόμη καὶ ὅταν βρίσκωνται σὲ κίνηση καὶ ὅταν τὰ «ἐπείγη δ ἐλάτης», παρὰ νὰ μηρυκάζουν, δισ ἀργὰ κι' ἀν βαδίζουν. Τὰ ζῶα μηρυκάζουν καθισμένα ἢ δρυμια, σὲ στάση, δχι σὲ κίνηση. Μόνο μὲ φάθμη κίνηση μπορεῖ σπάνια νὰ μηρυκάζουν. Γι' αὐτὸν θεωρῶ πιθανό, ὅτι ἡ σημασία τοῦ φηματικοῦ ἐπιθέτου ὀφείλεται στὴν παρατήρηση, ὅτι τὰ ζῶα, ίδιως τὰ μηρυκαστικά, μετὰ τὸ φαΐ τους ἔκεινονται καὶ μηρυκάζουν. Ἐτσι κλείνει δ κύκλος τοῦ φαγητοῦ. Γιὰ νὰ μὴ γίνη αὐτό, πρέπει νὰ σιμβαίνῃ κάτι πιεστικό, κι' ἡ πίεση αὐτὴ δίνεται παραστατικὰ μὲ αὐτὸν τὸν στερητικὸ φηματικὸ τύπο, ποὺ εἶναι σχηματισμένος δχι ἀπὸ ἀνύπαρκτο στερητικὸ φῆμα (ἀμαρυκάομαι!), ἀλλὰ ἀπὸ ἀντιθετικὴ ἀντιστοιχία πρὸς τὴ μετοχὴ τοῦ παθ. παρακειμένου τοῦ μαρούκιοῦμαι, ὅπως φαγωμένος - ἀφάγωτος, μασημένος - ἀμάσητος, μιλημένος - ἀμίλητος κλπ.

Ἐπειδὴ τὸ φ. ἀνήκει στὸν γεωργικὸ καὶ ποιμενικὸ βίο (τὸ μαρούκιοῦμαι εἶναι μαρτυρημένο κι² ἀπὸ ἄλλες δωρικὲς περιοχές), δὲν εἶναι ἀναγκαία ἢ μεσολάβηση τῆς Κοινῆς³, ἀλλὰ ἡ παραδοχή, ὅτι συνεχίζει τὴν ἀρχαία προφορικὴ παραδίση⁴ ἐδῶ δὲ στὴν Μακεδονία, ἀπὸ τὴν ἀρχαία μακεδονικὴ διάλεκτο.

ττῶ - ἔντισα (<ἀντάρ - ἔντησα>=συναντῶ, εὐχρηστο κυρίως στὸν ἀριστο ἔντεσα>ἔντισα· «ἄιλι ποὺ τὸν ἔντισε»=ἄλιμον σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν

¹ Πβλ. Ἀνδριώτη, Ηερὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν νόθων φωνηέντων. Αθηνᾶ 43, 1931, 174 κέξ.

² Πληροφορία κ. Δ. Φόρη, τὸν ὄποιο εὐχαριστῶ.

³ Πβλ. Χατζήδικη, MNE 1, 80 «μαρουκοῦμαι ἐν Τραπεζοῦντι, μαρούκιοῦμαι ἐν Κέπρῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἀλλὰ ταῦτα οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύουσιν ἢ ὅτι ἐκ τῆς κοινῆς προῆλθεν ἡ νέα ἡμῶν γλωσσα· αἱ λέξεις αὗται ἐσώθησαν ἀποιθῆσες (ὑπογραμμίζω), διότι εἰσῆλθον εἰς τὴν Κοινήν. Ομοιοί λίγες σελίδες παραγάτω (35) ...ἢ Στάλη, ἡ μάκρω ἐν Μακεδονίᾳ εἶναι ὀξιώτιστοι μάρτυρες» (φανερώνουν, δηλ. εσινεζή παραδίστιν).

συνάντησε (=ποὺ θὰ τὸν συναντήσῃ). Κι' αὐτὸ εἶναι ἀθησαύριστο στὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ (σύμφωνα μὲ τὸ σύστημά του, ἔπειτε νὰ ὑπάρχῃ στὸ λῆμμα ἀτάρα). Ὁ Μπουντώνας (Ἑ.ἄ. σ. 95) ἀναφέρει τὴν λ. ἀπὸ τὸ Βελβεντὸ μὲ ἐνεστωτικὸ τύπο *ντέρον* καὶ μὲ συνώνυμο τὸ *μπλάζον* - *ἔμπλαξα*, γνωστὸ μὲ τὴν ἴδια σημασία καὶ στὴν Σιάτιστα (βλ. παρακάτω). Μὲ τὸ ρ. *ντᾶ*, *ντέρον* πρέπει νὰ συνάφουμε καὶ τὴ μετοχὴ *παντοχούμερος*, ποὺ ἀναφέρεται μόνο στὴν παροιμία «*ἄιλλι στὸν παντοχούμερο τῆς γειτονιᾶς τὸν δείπτον*» (ὄνομ. ὁ *δεῖπτος*) = ἀλλίμονο σ' ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ ζήσῃ περιμένοντας τὸ φαγητὸ τῶν γειτόνων, δηλ. ἀπὸ τὶς φροντίδες ἄλλων. Ἡ παροιμία εἶναι βιζαντινή, ὅπως σημειώνει ὁ Ν. Πολίτης (Παροιμ. 1,25 ἀγὲλλι τὸν ἔκδεχόμερον τὸ γιόμα ἐκ τὸ χωρίον, ἀθωνικὴ συλλογὴ).

Πρέπει νὰ προσέξουμε καὶ στὶς δύο παραλλαγὲς τὸν μέσο ἐνεστωτικὸ τύπο τῆς μετοχῆς, ποὺ δὲν ἐπέχησε, καθὼς ξέρουμε, στὴν νεοελληνικὴ γλωττική, ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὺς διαλεκτικοὺς τύπους, ποὺ ἀποχρωσταλλώθηκαν μὲ ἐπιθετικὴ σημασία: *ἀξιαζούμερος* (Θυο. Ἀβρ. 687 καὶ Ροδ. Ἰδ.: ἀξιόλογος: *ἀξιος κι' ἀξιαζούμερος*), *ἀρτούμερος* δανλὸς καὶ γαρτ. δ. Ροδ. Ἰδ.: = ἀναμμένος, *ἄρθρωπος βασιαζούμερος* (=εὔποδος), *γυριζάμερος* (*χρόνο γυριζάμερο*=ὅλο τὸν χρόνο), *δεχούμερος* (=δεκτός, καὶ τὰ καλὰ δεχούμενα καὶ τὰ κακὰ δεχούμενα), *ἄρθρωπος καταστάμερος* (καθίσταμαι)=ἄρθριμος, *καθούμερος* (=καθιστός) καὶ: «*στὰ καλὰ καθούμενα*», στερεότυπη φράση (=ἐνῷ ἥμουν, ἥμασταν ἥσυχοι, ἀμέριμνοι)¹, *κειττούμερος*=*ξιπλωμένος*, «*τὰ κακὰ κειττούμενα κι' οἱ σκύλλοι τρόπτ-τα*» (=τὰ ἀφύλακτα πράγματα πιθαίνοντας ζημιές), τὰ λαλούμενα (=τὰ μουσικὰ ὅργανα), τὰ πατούμενα (=τὰ ὑποδήματα γενικά), τὸ πετάμερο: «*οὕτε ποντίλλιν πετάμερο*» (=κανένα ζωντανὸ δὲν ὑπῆρχε), τὰ πετούμενα (=τὰ ίπτάμενα): «*ἀπ' ὅλλα τὰ πετούμενα δι γίλλος ἔχει χάρη*», *ἄρθρωπος ποφαρούμερος* (=διαπρεπής, ἐπιφανής), *στεκούμερος* (=δοθιος), *τρεχούμενος λογαριασμὸς* (οὐχι τρεχόμενος!), ἄλλα καὶ *τρεχάμερον τρεότ*.²

Εἶναι λοιπὸν πιθανὸ δ τύπος *παντεχούμερος* νὰ προέρχεται ἀπὸ συμφυρμὸ ἀπὸ τὰ *ἀπαντώτ* + *ἔκδεχόμερος*, δὲν ἀποκλείεται δῆμος καὶ δ *παραλληλος σχηματισμὸς* ἀπὸ τὸ *ἀπαντέχω* (πβλ. ἀφτιω - *ἀφτούμερος*, *τρέχω* - *τρεχούμερος*), τὸ δποῦ δο Χατζιδάκης, ἀποκρούοντας τὴν παραγωγὴ τοῦ Κοραῆ, τὸ παράγει ἀπὸ τὸ *ὑπ-αντ-έχω* (MNE 1, 333 - 34). Τὸ οὖμα σύντο, μὲ τὴν σειρά του, δὲν φαίνεται καὶ τόσο ἀπλό. Υπάρχει βέβαια τὸ οὖσ. *ἀπαντοχὴ* (=προσδοκία, ἐλπίδι), ἄλλα διάφορον καὶ οἱ τύποι *παντεχαίνω*, καὶ στὰ Ροδ. Ἰδ. *παντήχνω*, ἀόρ. ἐπάντηξα (=συναντῶ), καὶ *παντῶ-ἐπάντησα* (=διώχνω, τὰ ζῶα, τὶς ὅρνιθες), ποὺ πρέπει νὰ ἀναχθοῦν καὶ τὰ

¹ Τῶν πραγμάτων καλῶς ἔχόντων.

² Καὶ ζωὴ χαρούμενη εὐχάριστη, εὐευγιστική, ἀπὸ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη... καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαριούμενος».

δυὸ στὸ ὑπαντάω. ‘Υπάρχει ἀκόμη τὸ ἄπλο ντήχνει - ἐντηξε (=τοιτοπρόσωπο ἐντηξει με, σε κλπ.=μοῦ κατέβηκε, βάλθηκα), ποὺ κι’ αὐτὸ ἴσως πρέπει νὰ ἀναχθῇ στὸ ἀντάω. ‘Ο σχηματισμὸς τῶν τύπων ἐντηξε - ἐπάντηξα καὶ ὑστερα ντήχνει, παντήχνω δὲν παρουσιάζει ἰδιαιτερες δυσκολίες, γιατὶ εἶναι γνωστὸς διδωρικὸς (καὶ ὑστερα ἀναλογικὸς) σχηματισμὸς τοῦ ἀσφ. καὶ τοῦ μέλλοντα σὲ - ξα,-ξω, δχι μονάχα στὰ συμφωνόληκτα φήματα (οὐφανικόληκτα διώκω - ἐδίωξα - διώχνω, δράττομαι - ἐδράξα - ἀδράχνω, ἐμπήγνυμι - ἐνέπηξα - ἐμπηξα - μπήχνω καὶ μπήγω καὶ μπήζω), ἀλλὰ καὶ σὲ φωνηεντόληκτα¹ καὶ σὲ διάφορα ἄλλα, στὰ νέα Ἑλληνικὰ (πβλ. ψάνω - ἔψαψα - ἔψαψα-ψάξα - ψάχνω, πλέω (ἀρχή, καὶ Ροδ. ίδ.) - ἐπλευσα - ἐπλεψα Ροδ. ίδ., ἐπλεξα (Χατζ. MNE 1,283) πλέχω κοινό, προωθέω - προέωσα - *πρόωσα - *ἐπρωξα - *πρώχνω > σπρώχνω κοινὸ - ἐσπρωξα (στὰ Ροδ. ίδ. ππώθω καὶ ππώννω ἀπὸ τὸν ἀδό). ἐππωσα <ἀπωσα τοῦ ἀπωθέω).² Γι’ αὐτὸ ὑποψιάζομαι διτὶ καὶ τὸ ἀπαντέχω μπορεῖ νὰ ἀποτελῇ μιὰ ἀναλογικὴ ὑποχώρηση ἀπὸ τὸ παντήχνω - ἐπάντηξα - παντέχω, πβλ. εἶχα - ἔχω, ἔμεινα - μένω, κλπ. ‘Ο Χατζηδάκης σημειώνει τοὺς τύπους ἔφταιξα - φταίχω ἀπὸ τὸ Λιβύσι (MNE 1, 283) καὶ τὸν τύπον ἀπανταίνω ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα καὶ τὴν Κάτω Ἰταλία (Morosi, Stud. 170) «ἀντὶ ἀπαντῶ κατὰ τὸ προβαίνω, πηγαίνω, συντυχαίνω, λαχαίρω κττ.», καὶ τὸν τύπο «ἀπαντεχαίνω παρὰ τὸ ἀπαντέχω (=ὑπ-αντ-έχω, πβλ. ἀπαντοχή...) πάντως κατὰ τὸ περιμένω, ἀναμένω, προσμένω· καταταίνω ἀντὶ κατατῶ κατὰ τὸ κατατένω» (MNE 1,297). Κι’ αὐτὰ δῆμος μᾶς δῆδηγον περισσότερο πρὸς τὸ ὑπαντάω παρὰ πρὸς τὸ ὑπ-αντ-έχω, τὸ δποῖο ἐπὶ πλέον εἶναι ἀμάρτυρο, ἐνῶ δὲν θὰ ἐπρεπε, μιὰ ποὺ εἶναι τόσο συχνὸ φῆμα, ἐνῶ τὸ ὑπαντάω εἶναι μαρτυρημένο.

ἀδοκήθηκα (ἀδοκιοῦμι <δοκεῖ μοι;) = ἔδοξε μοι, μοῦ φάνηκε, ἢ θυμήθηκα.

γλαφτήρ³ - γλαφτηρίζον. γλαφτήρι εἶναι ἡ Ἑύλινη, στρογγυλὴ ἢ τετράγωνη ἄπλη σφραγίδα μὲ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ ΙC XC NIKA χωρισμένο στὰ τέσσερα τετράγωνα τοῦ σταυροῦ, ἢ ἡ συνθετόερη μὲ ἀνάγλυφες παραστάσεις (“Ἄγιος Γεώργιος κττ.”), ποὺ εἶναι χραγμένη ἀρνητικὰ (μήτρα) καὶ δίνει τὴν θετικὴ παράσταση, ὅταν σφραγιστῇ ἐπάνω στὸ φωμὶ ἢ στὴ λειτουργιὰ (στὴν Ρόδο τυπάρι). Στὸ Βελβεντό (Μπουστώνας, ἔ.ἄ. 106) «φλαστηρὸ τὸ (σφραγιστηρὸ)=σφραγιστήριον τῶν προσφροδῶν». Τὸ ο. γλαφτηρίζω παράγεται ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ καὶ δηλώνει τὴν πρᾶξη. Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον διτὶ τὸ οὐσ. μᾶς διασώζει ἐναν ἀρχαῖο τεχνικὸ δρο, τὸ οὐσ. κολαπτήρ (nomen agentis ἀπὸ τὸ ο. κολάπτω), ποὺ σήμαινε τὴν σμίλη μὲ τὴν δποία χάρασσαν στὸ μάρμαρο γράμματα κττ. (πβλ. Λουκ. Ἔνύπν. 13 καὶ μοχλία

¹ Πβλ. Ahrens, De dial. Dor. σ. 89-91, ὅπου καὶ ὑπαντάξαι Ἡσύχ. καὶ ὑπαντάξαι Ἀρχότ. (p. 41 Hart), ποὺ δὲ Ahrens τὰ προτιμᾶ ἀπὸ τὸ ἀντιάζω..

² Καὶ τὸ ἐπλωσα καὶ τὸ ἐπλωσα ἀπὸ τοὺς τύπους τοῦ πληθυντικοῦ (=ἐπροώσαμεν).

καὶ γλυφία καὶ κυπέας καὶ κολαπτῆρας ἐν ταῖν χεροῖν ἔξεις)¹. Τὸ δὲ κολάπτω ἦταν ἀρκεὶα εὐχρηστὸ στὶς σημασίες τσιμπῶ μὲ τὸ φάρμακος (πβλ. δρυοκολάπτης), χτυπῶ μὲ τὴν ὅπλην, δαγκάνω κττ., ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς σημασίες τοῦ γλύφω, χεράσσω γράμματα (πβλ. Α.Π. 9, 341 καὶ εἰς αἴγειρον ἐκείναν |γράμμα ἐκόλαψε)². "Εχουμε ἐπομένως ἐδῶ ἔναν ὑποκοριστικὸ τύπο τοῦ κολαπτῆρος ἵε τὴν κατάληξη -ιον καὶ μιὰ σημασιολογικὴ ἔξειλιξη ἀπὸ τὸ μυτερὸ ἐργαλεῖο ποὺ χαράζει γράμματα, στὸ ἐργαλεῖο ποὺ ἀποτυπώνει γράμματα, σὰν ιὰ τὰ χαράζῃ κι' αὐτὸ στὴν μαλακὴ ζύμη, μολονότι δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑπάρχῃ καὶ στὸ ἀρχαῖο κολάπτω ἡ σημασία τῆς ἀποτύπωσης μὲ χτύπημα" πβλ. IG 14, 952 τὸ δὲ δόγμα τόδε κολάψαντες ἐς χαλκώματα δύν, τὸ μὲν ἐν ἀναθέμεν κλπ. (Ακράγας) πβλ. καὶ Πολέμων 1, 30 ...τὸ δὲ ψήφισμα τόιν ἀναγραφῆναι εἰς στήλην λιθίνην, καὶ τοὺς στεφάνους κολαφῆναι καὶ ποιήσασθαι τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν (Δημητριάδα).

Οἱ ἐπιγραφὲς τροέρχονται ἀπὸ δωρικὲς καὶ αἰολικὲς χῶρες, δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀναγκαῖος ἴόγος νὰ πιστέψουμε ὅτι τὸ οὐσ. καὶ τὸ δὲ ἦταν μόνο διαλεκτικά. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι, σὰν τεχνικοὶ ὅροι ποὺ ἦταν, εἶχαν εὑρύτερη ἐπαγγελματικὴ διάδοση, τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι πρὸς τὸ παρὸν τὸ ξανθρίσκουμε μόνο στὴν Μακεδονία ἔχει τὴν σημασία του.

Ἡ φωνητικὴ ἔξειλιξη παρουσιάζει τὸ πρόσθετο ἐνδιαφέρον τῆς κώφωσης ἐνὸς δευτερογενοῦς οὐ (ὕστερα δηλ. ἀπὸ τὴν στένωση τοῦ ο σὲ ον-κολ->κονλ->κλ-), ἀπὸ τὴν ὅποια ἔχουμε ἀκόμα μερικὰ παραδείγματα στὴν Σιάτιστα: κατωσιαγώνιον>κατωσαγούνι>κατσαούλι (ἡ τροπὴ -ούνι>-ούλι ἵσως ἀναλογικὴ) καὶ ἐπώνυμο δ Κατσαούνης (ἀπὸ παρατσούκλι) (βλ. καὶ τσαγκαρόσούλ³). Ήταν τὴν τροπὴ κλ-> γλ- (καὶ κ + ρ, β, γ, δ) βλ. Meisterhans, Gramm. d. att. Inschr.² σ. 82 - 83, ὅπου ὑπάρχουν παραδείγματα ἀπὸ τὸν 5. π.Χ. αἱ. καὶ ἀργότερα, καὶ Mayser, Gramm. d. gr. Pap. 1, 226 - 27 μὲ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἐλληνιστικὴ καὶ μεταγενέστερη ἐποχή. Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι ἄγνωστο καὶ στὰ νεοελληνικὰ Ἰδιώματα (βλ. Tsopanakis, La phonétique des parlers de Rhodes. Athèn 1940, σ. 124, --Τὸ Ἰδίωμα τῆς Χάλκης, Ρόδος 1948 σ. 43). Μιὰ τελευταία ὑποχρέωση θὰ ἦταν νὰ προσέξουμε μήπως τὸ φλαστηρὸ τοῦ Βελβεντοῦ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ σφραγιστηρὸν (;)· δι σχηματ σμὸς σφραγιστηρὸι - *σφραγιστηρὸν μοῦ φαίνεται δύσκολος, (ὅπως δύσκολη μοῦ φαίνεται καὶ ἡ παραγωγὴ γλαφτῆροι - γλαφτηρὸν), δχι ὅμως καὶ ἡ φωνητικὴ τροπὴ σὲ *βλαχτηρὸ> *βλαστηρὸ> φλαστηρό.

διάδρομον, δ, εἶναι δ μεγάλος σύρτης, πίσω ἀπὸ τὶς (αὖλό) πορτες, ποὺ περνιέται ἀπὸ ἔναν τοῦ ο μέσα στὸν ἄλλο καὶ ἀποτελεῖται συνήθως ἀπὸ ἔνα τετράγωνο δρύινο δοκάρι· «βάλι τοὺ διάδρομον»=ἄμπλωσε. Ἡ λ. πρωτο-

¹ Βλ. καὶ L — J⁹, Greek-Englisch Lex. ἐ.λ.

² Βλ. καὶ L -- J⁹, Greek-Englisch Lex. ἐ.λ.

εμφανίζεται στὸν Αἰσχύλο ὡς ἐπίθετο ('Επτ. 191 τάσδε διαδρόμους φυγάς), καὶ ὃς ἐπίθετο τὴν χρησιμοποιεῖ κι' ὁ Εὑριπίδης ('Ηλ. 1156 διαδρόμον λέχοντος, Βάκχ. 591 εἶδετε λάιρα κλοσιν ἔμβολα διαδρόμα!), ἐνῷ δὲ Λουκιανὸς ('Ιππίας 6) τὴν χρησιμοποιεῖ ὡς οὐσιαστικὸν (=διαδρόμη, πέρασμα, σὰν τμῆμα ἐνὸς λοντροῦ), περίπου δπως καὶ στὰ νέα Ἑλληνικὰ (διαδρόμος τοῦ σπιτιοῦ=τὸ στενόμακρο πέρασμα ποὺ ὅδηγει πρὸς τὰ δωμάτια). 'Υποθέτω διτὶ ἡ χρήση τῆς λέξης στὴν Μακεδ. εἶναι ἀρχαϊκὴ καὶ προηλλοθε ἀπὸ τὸ ἐπίθετο, ἐφ' ὃσον αὐτὸν μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθῇ μὲ ἔνα οὐσιαστικὸ γιὰ νὰ δηλώσῃ τὸν σύρτη ποὺ περνᾶ «ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ στὴν ἄλλη, πέρα ὡς πέρα» (=διάδρομος). "Ἐνα τέτοιο ἀρσενικὸ οὐσιαστικὸ μποροῦσε νὰ εἴναι ἡ λ. μοχλός, δπως τὴν χρησιμοποιεῖ ὁ Θουκυδίδης π.χ. (2,4,3 ἀντὶ βαλάνου χρησάμενος ἐς τὸν μοχλόν, ἐνν. τῆς πύλης τοῦ κάστρου, 4, 111, 2 αἱ κατὰ τὴν ἀγορὰν πύλαι τοῦ μοχλοῦ διακοπέντος ἀνεψόντο), οἱ ἐπιγραφὲς (IG 1², 313, 126) καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς (πβλ. I.-J⁹ Gr.-Engl. Lex. ἐλ.). 'Απὸ τὴν συνεκφορὰ λοιπὸν διαδρόμος μοχλὸς ἔμεινε μόνο διαδρόμος καὶ οὐσιαστικοπιούθηκε.

κατσαούλι, βλ. γλαφτήρι στὸ τέλος.

μπλάζω - ἔμπλαξα = πέφτω ἀπάνω σὲ κάποιον, συναντῶ ξαφνικὰ κάποιον. Τὸ ο. σημειώσαμε ἥδη (βλ. ντῶ) διτὶ εἴναι γνωστὸ καὶ στὸ Βελβεντό. Νομίζω πῶς εἴναι κοινὸ τουλάχιστο καὶ στὴν ὑπόλοιπη Δ. Μακεδονία². Εἴναι κι' αὐτὸν ἔνα ἄλλο δεῖγμα τῆς συντηρητικότητας τῶν ἴδιωμάτων καὶ τῆς διαλεκτικῆς συνέχειας ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχή. Εἴναι τὸ ο. ἔμπλήττω στὸν δωρ. τύπο ἔμπλασσω. 'Απὸ τὸν ἀδρ. ἐνέπλαξα - ἐνεπλάξαμεν> ἔμπλάξαμεν-ἔμπλαξα σχηματίσθηκε ἐνεστώτας μπλάζω, σύμφωνα μὲ τὸ σχῆμα σπάω-ἔσπασα-σπάζω³, ἀμάω-ἔμιασα-μάζω⁴, ἔσταξα-στάζω κλπ. Στὰ Ροδ. ἴδιώματα, Δωδεκάν., Θήρα, Κάρπαθο, Ίκαρια κ.ά. σώθηκε τὸ ο. μπλᾶ καὶ μπλάζω, διαμπλᾶ καὶ διαμπλάζω, ἀδρ. ἔμπλασσα, ἔδιάμπλασσα, ποὺ δὲν ἔχει καμιὰ σχέση οὔτε ἐτυμολογικὴ οὔτε σημασιολογικὴ μὲ τὸ σιατιστινό, ἀν καὶ κατὰ περίεργη σύμπτωση καὶ τὰ δυὸ εἴναι δωρικὰ ὑπολείμματα. Τὸ δωδεκανησιακὸ μπλάζω (μτβ. καὶ ἀμτβ.) προηλλοθε ἀπὸ τὸν ἀδρ. ἔπλησσα ἢ ἐνέπλησσα, δωρ. ἔπλασσα (ἀπὸ τὰ πρόσ. τοῦ πληθ. ἐνε-πλάσαμεν> ἔμπλασμαν) τοῦ πλίμπλαμι.⁵ σύμφωνα μὲ τὸ προηγούμενο σχῆμα, καὶ σημαίνει: χύνω νερὰ ἢ χύνονται τὰ νερὰ ἀπὸ ὑπερεκχειλισμό, σκορπίζω ἀλεύρι, φύτι,

¹ Ο D o d d s, Euripides Bacchae, Oxford, Clarendon Press, 1954, σ. 143, ἐρμηνεύει «you saw how yonder stone lintels upon the columns gaped apart».

² Γιὰ τὴν Κοζάνη μοῦ τὸ βεβαιώνει ὁ κ. Φόρης. 'Απὸ τὴν Κύπρο τὸ μαρτυρεῖ δ Σ α κ ε λ λ ἀ ρ ι ο σ, Κυπριακὰ 2, 738.

³ Βλ. Χ α τ ζ η δ ἀ κ η, MNE 1,274 κέξ.

⁴ Βλ. Τ σ ο π α νά κ η, Συμβολὴ στὴν ἔρευνα τῶν ποιητικῶν λέξεων, αἱ γλῶτται, Ρόδος 1949 σ. 52-54.

⁵ Βλ. Τ σ ο π α νά κ η, ε.ά. 53.

σιτηρά, ὅπου ἀπὸ τὴν σημασία τοῦ παραγεμίζω περνοῦμε στὴν ἀμέσως ἐπόμενη τοῦ ξεχειλίζω, χύνομαι, σκορπίζομαι.

Τὸ σιατιστινὸν (δυτικομακεδονικὸν) καὶ κυπριακὸ μπλάζω-ἔμπλαξα προέρχεται, καθὼς εἴπαμε, ἀπὸ τὸ ἔμπλασσω, καὶ ἡ σημασιολογική του σύμπτωση μὲ τὸ ἀρχαῖο εἶναι χτυπητή. 'Ο 'Ησύχιος παραδίνει τοὺς τύπους ἔμπλῆξαι· ἔμπεσεν, ἐγγίσαι καὶ ἐνιπλήξαντες· ἔμπελάσαντες πλησιάσαντες ἢ ἐπιπλήξαντες, ὅπου ἔχουμε (στὸν δεύτερο τύπο) μιὰ μείωση τῆς σημασιολογικῆς ἔντασης τοῦ ἔμπλήσσω μὲ τὴν ἐρμηνεία ἔμπελάσαντες (ποὺ ἀναφέρεται πιθανῶς στὸ διμιορικὸ τάρφορ καὶ σκολόπεσσιν ἐνιπλήξαντες δρυκτῇ, Ο 344).

Τὸ ἔμπελάζω αὐτὸ φαίνεται πῶς σώθηκε στοὺς τύπους ἔμβελῶ, μιελᾶ καὶ ἀμβελῶ στὴν Κάτω Ἰταλίᾳ μὲ τὴν σημασία προσεγγίζω¹ καὶ πρέπει νὰ τὸ ξεχωρίσουμε ἀπὸ τὸ μακεδονικὸ καὶ κυπριακὸ μπλάζω, γιατὶ ἡ σημασία τους εἶναι διαφορετικὴ καὶ γιατὶ θὰ χρειαζόμασταν νὰ τὸ δικαιολογήσουμε φωνητικὰ μὲ δύο τρόπους· ἔναν γιὰ τὴν Κύπρο καὶ ἄλλον γιὰ τὴν Μακεδονία: στὴν Μακεδονία ἔπεσε νὰ προηγηθῇ στένωση τοῦ ε σὲ ι μπιλάζω καὶ ὑστερα ἀντικανονικὴ κώφωσή του, ἐνῶ γιὰ τὴν Κύπρο θὰ ἔπεσε νὰ στηριχθοῦμε στὸν νόμο τοῦ Kretschmer (Βερενίκη>Φερνίκη, σκόρο, δον>σκόρδον κττ). Κοινὴ ἐρμηνεία καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις παρουσιάζει δυσκολίες, γιατὶ στὴν Κύπρο δὲν ἴσχουν οἱ νόμοι τῶν βόρειων Ἰδιωμάτων· ἐνῶ στὴ Μακεδονία, ὅπου θὰ πρέπῃ νὰ μπορῇ νὰ ἴσχύῃ ὁ νόμος τοῦ Kretschmer, πρέπει νὰ πᾶμε πολὺ μακριὰ γιὰ νὰ δικαιολογήσουμε ἔτσι τὸ φαινόμενο, πρὸιν δηλαδὴ ἀπὸ τὴ στένωση τοῦ ε σὲ ι (παραβλέποντας συγχρόνως τὴν ἀνωμαλία τῆς κώφωσης τοῦ ὑστερογενοῦς ι καὶ τὴν σημασιολογικὴ διαφορά). Ἀπεναντίας τὸ κοινὸ ἀχαϊκὸ(-δωρικὸ) ὑπόστρωμα καὶ στὴν μακεδονικὴ καὶ τὴν κυπριακὴ διάλεκτο δικαιολογεῖ καλύτερα καὶ τὴν κοινὴ φωνητικὴ μορφὴ καὶ τὴν ὅμοια σημασία.²

ξιμέτουχον (<ξεμέτοχος)=ἀδιάφορος, ἀσυγκίνητος. «Παναΐα μ', πῶς εἰν' ξ. οὐ κόσμους!» (πβλ. καὶ Μπουντώνα, ἔ.ἄ. 95, ὁ ὑπὸ ἀφροντισίας βραδυκίνητος). Τὸ ἐπίθετο τὸ βρίσκουμε μὲ κάποια σημασιολογικὴ παραλλαγὴ καὶ στὴν Ρόδο (καὶ ἐπίρρο. ξεμέτοχα)=δέξεγνιαστος, αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει πάρει εἰδηση· «ῆμουν ξεμέτοχος». Ἡ σύνθεση φαίνεται νὰ εἶναι μεταγενέστερη, ἀπὸ τὸ μέτοχος μὲ τὴν πρόθεση ξε- (δχι<*ἔξμέτοχος).

ξικίζου - ἔξεκισα καὶ ξικῶ=ξεσχίζω. Ἡ παραγωγὴ ἀπὸ τὸ ξε-σχίζω εἶναι δυνατὴ ἀπὸ ἀνομοίωση.

ὅκαχτονες ἐπίθ.=ὅλοιδιος. «ὅ. ὁ μπαμπάς του». Ὁ Μπουντώνας (ἔ.

¹ R o h l f s, Ew. 631=apnālērpn.

² Στὴ μελέτη ποὺ ἀνάφερα στὴν σελ. 454, σημ. 4, χωρὶς νὰ ἀσχοληθῶ Ἰδιαιτερα μὲ τὸ μπλάζω=συναντῶ, τὸ ταύτισα μὲ τὸ κατωΪταλικὸ ἔμβελῶ κτλ. καὶ τὸ προσέγγισα πρὸς τὸ ἔμπελάζω. Νομίζω ὅτι ἡ σημερινὴ ταχτοποίηση καὶ ὁ διαχωρισμὸς εἶναι πολὺ πιὸ ίκανοποιητικά.

ἀ. 98) τὸ ἀναφέρει ἀπὸ τὴν Σιάτιστα ἐπίσης προσθέτοντας «καὶ ἐπιτατ. ἀλόκαχτους=δλόκαχτος», χωρὶς ἀπόπειρα ἐτυμολογίας. 'Η λ. εἶναι περίεργη καὶ ἐρεθιστική. Δὲν μοιάζει γιὰ ἔνη, ἀν καὶ δὲν ἀποκλείεται τίποτε σ' αὐτὰ τὰ θέματα. Ἐχει ἀσφαλῶς σχέση μὲ ἔνα οὖσ. ἡ κάχτα καὶ ἔνα ρ. ξεκαχτίζω. Κάχτες (Σιάτ., Γρεβενά) εἶναι τὰ καρύδια ποὺ ξεφλουδίζονται ἀπὸ τὸ πράσινο περίβλημά τους, ὅταν εἶναι φρέσκα, ἥ, κυρίως, ἀπὸ τὸ σκληρό τους κέλυφος, ὅταν ξεραθοῦν, καὶ ἀφίνονται δλόκληρο τὸν καρπό (εἶναι γνωστό, πὼς ἀνάλογα μὲ τὸ εἰδος τῆς καρυδιᾶς, δικαρπὸς ἢ ἀποσπάται εὔκολα δλόκληρος ἀπὸ τὸ σκληρό του κέλυφος, χωρὶς νὰ θρυμματίζεται: «βγῆκε κάχτα», ἢ κομματιαστὰ καὶ δύσκολα).¹ Ἐχουμε ἐπομένως τὴν ἔξῆς λεξιογραφίαν της κατάστασης: κάχτα - ξεκαχτίζω, δλόκαχτος - δλόκαχτος. Ἐὰν ἡ συσχέτιση εἶναι σωστή, τότε τὸ δλόκαχτος πρέπει νὰ ἔρμηνευθῇ σημασιολογικὰ ἀπὸ τὴν ἔκτυπη δμοιότητα τοῦ καρυδιοῦ πρὸς τὸ πράσινο περίβλημά του καὶ τοῦ καρποῦ πρὸς τὸ κέλυφος. Ἔτσι δμως μεταποιίζεται τὸ πρόβλημα τῆς ἐτυμολογικῆς ἀναγωγῆς ἀπὸ τὸ δλόκαχτος στὸ κάχτα, χωρὶς μὲ αὐτὸν νὰ διευκολυνόμαστε σὲ τίποτε, γιατὶ τὸ τελευταῖο μοιάζει μεταρρηματικὸ οὐσιαστικὸ ἀπὸ ἔνα ρ. καχτίζω, ποὺ δὲν μαρτυρεῖται, καὶ γιατὶ ἀπὸ τὸ μεταρρηματικὸ οὐσιαστικὸ θὰ ἡταν δύσκολο νὰ δημιουργηθῇ ἔνα τέτοιο ἐπίθετο, ποὺ φαίνεται σὰν ορηματικὸ μὲ τὴ σειρά του (-τος). Γι' αὐτὸν νομίζω ὅτι καὶ τὸ κάχτα καὶ τὸ δλόκαχτος πρέπει νὰ ἀναχθοῦν σὲ μιὰ κοινὴ ορηματικὴ ἔννοια ποὺ, πρὸς τὸ παρόν, μοῦ διαφεύγει.

"Αν ἀναλύσουμε τὸ δλόκαχτος, μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε τὴν κατάλληλη -τος (ορηματικοῦ ἐπιθέτου) καὶ τὸ δ-. Τὸ τελευταῖο μπορεῖ νὰ μᾶς δδηγήσῃ στὸ εὐ-μορφος>δ-μορφος, δπότε πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε ἔνα θέμα ποὺ νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ χειλικὸ ἐπίσης σύμφωνο, γιὰ νὰ δικαιολογηθῇ ἡ ἔξελιξη αὐτὴ (έυμορφος> οίμορφος). "Ενα τέτοιο θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι τὸ παγ-, τοῦ πήγ-νυ-μι : εὐ-πακ-τος. Ἡ συμφωνικὴ ἀφομοίωση εἶναι δυνατὴ (πβλ. ἀετομάχος >ἀτούμαχος καὶ κούμαχος Ροδ. ἴδ., βουκόλος >βούκκονλος καὶ κούκκονλος Ροδ. ἴδ., κ.ἄ.) καὶ ἡ σημασιολογικὴ ἔρμηνεία εὔκολη (εὐπήκτος=καλοφτιαγμένος, στερεός, βλ. I- J⁹ ἐ.λ.), προτιμῶ δμως νὰ μὴν ἐπεκταθῶ σήμερα, περιμένοντας ἄλλους διαλεκτικοὺς τύπους τῆς ἔδιαις λέξης².

παταγώννονυμι (<παταγώνομαι)=τρομάζω ἀπὸ κάποιο ξαφνικὸ γεγονός. Ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο οὖσ. δ πάταγος, ποὺ εἶναι μαρτυρημένο ἀπὸ τὸν "Ο-

¹ Οπότε στὰ Γρεβενά ὀνομάζεται κούγκαφο, ποὺ μοιάζει σλαβικό, δὲν ἀποκλείεται δμως νὰ εἶναι βλάχικο (λατ. con-cavus;)

² "Αν δὲν ὑπῆρχε ἡ συσχέτιση δλόκαχτος—κάχτα, ἡ πιὸ πιθανὴ παραγωγὴ θὰ ἡταν ἀπὸ τὸ *ανταντος (=οὐταντός, πβλ. Τσοπανάκη ἀντωνυμία, Ρόδος 1948, ἀπὸ τὸ ὅποιο ἔχουμε τοὺς τύπους ἀπαντός καὶ ἀπατός) ἐξ ἵσου πιθανὴ δμως θὰ ἡταν καὶ ἀπὸ τὸ εὐτακτος (=εὐτηκτός) καὶ εὐτακτος (-τάσσω), (ἄν καὶ τὸ τελευταῖο δὲν προσφέρεται πολὺ ἀπὸ σημασιολογικὴ ἀποψή).

μηρο ἥδη μὲ τὴν σημασία τοῦ ἔιαρνικοῦ ἔηροῦ κρότου (πάταγος δένδρων ποὺ πέφτουν, πάταγος ὀδόντων κττ.), ὅχι ὄμως μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ κρότου στὴν ἀνθρώπινη ψυχή. Τὴν ἐνέργεια τὴν δήλωνε τὸ ο. παταγέω (ἀμτβ.), καὶ μὲ κάπως διαφορετικὴ σημασία τὸ πατάσσω (μτβ.), ποὺ ἔζησε περισσότερο καὶ κατάληξε στὴν σημασία χτυπῶ (δυνατά), καταβάλλω. Τὸ παταγάνομαι (= *παταγέω) ἀποτελεῖ νέον σχηματισμὸ ἀπὸ τὸ πάταγος, τὸν καιρὸ ποὺ αὐτὸ σωζόταν ἀκόμα στὴ γλώσσα, γιατὶ τώρα δὲν φαίνεται νὰ σώζεται πιά¹.

πέδονυμπέκει=ἀπ' ἐδῶ ὡς ἐκεῖ, πέδονυμπέρα=ἀπ' ἐδῶ ὡς πέρα. Μολονότι τὰ συνθετικὰ εἰναι εὐδιάκριτα (ἀπ' ἐδῶ + ἐκεῖ, + πέρα), ὁστόσο ἡ σύνθεση δὲν εἰναι ἔκεκάθαρη. Τὸ πέδωμπέρα πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὸ πρότυπο γιὰ τὸ πέδωμπέκει, ἡ ἐνδίνωσή του ὅμως δὲν εἰναι, σὲ μένα τουλάχιστο αὐτὴ τὴν στιγμή, εὐκολοεξήγητη. Ἱσως πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ κάποιο ἄλλο πρότυπο, ποὺ θὰ τὴν δικαιολογοῦσε.

σ'νάζου - ἐσίναξα=τινάζω, κουνῶ· «μὴ σ'νάζιτε τὶς οὐρές σας» (καὶ Μπουντώνας, ἔ. ἀ. 102 σ'νάζω... σείων τινάσσω»). Ἡ ἀπ' εὐθείας παραγωγὴ ἀπὸ τὸ τινάσσω μοῦ φαίνεται δύσκολη· γι' αὐτὸ εἰναι προτιμότερο νὰ σκεφθοῦμε ἔναν συμφυρμὸ σείω + τινάσσω.

σκαλιονρίζου=δοκιμάζω γιὰ πρώτη φορὰ κάτι φαγώσιμο (φροῦτο κττ.) «σκαλιώρσις πιπόν';» καὶ μεταρρηματικὸ οὖσ. Ἡ σκαλιώρα=ἐπίσκεψη γιὰ χαιρετισμὸ καὶ εὐχὲς πρὸς τοὺς νεόνυμφους· «Ποῦ σὲ προνυκάλισαν;» — «Στὴ σκαλιώρα». Δὲν ἀποκλείεται ὅμως τὸ οὖσ. νὰ προηγῆται (ἀπὸ τὴν ἐπιρρ. ἔκφραση εἰς καλὴ(ν) ὠραν> σκαλιώρα - ίζω). Ὅπαρχει καὶ τὸ καλωσορίζω=χαιρετῶ τὸν νεοφερμένο.

τσαγκαρ'σούλ' (<τσαγκαροσούγλι, τσαγκάρης + ὑποκορ. τοῦ subula> σούβλα καὶ σούγλα)=τὸ σουβλὶ τοῦ τσαγκάρη, μὲ κώφωση ὑστερογενοῦς οὐ (τσαγκαρουσούγλι) ἡ σύμφωνα μὲ τὸν νόμο τοῦ Kretschmer.

χαλιπάρ' ἡ φοντιά=κοντεύει νὰ σβήσῃ. Τὸ ο. φαίνεται παράγωγο ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἐπίθετο χαλεπός, ἡ σημασιολογικὴ ἀπόσταση ὅμως ἀπ' αὐτὸ (χαλεπόν' δύσεργον, σκληρόν, δεινόν, 'Ησύχ.) εἰναι ἀρκετὰ μεγάλη καὶ δύσκολα θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε στὴν ἔννοια τῆς ἐξασθένησης, ἀν δὲν βροῦμε ἐνδιάμεσα. Δὲν ἀποκλείεται μιὰ παλιότερη μετάθεση ἀπὸ τὸ χαμηλώνω> χαμπλώνω> χαμπιλώνω> χαλιμπάρω-χαλιπάρω (πβλ. μάγουλο> μάλονγο Σιάτ.).

Δὲν ἔχω καμιὰ ἀμφιβολία δτι τὰ δείγματα αὐτὰ μποροῦν νὰ πολλαπλασιασθοῦν μὲ μιὰ πιὸ λεπτομερειακὴ ἔρευνα.

Α. Γ. ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ

¹ Τὸ παταγάνομαι σώζεται καὶ σ τὴν Θράκη (παταγάνομαι) (πληροφορία κ. Δ. Λυπουργλῆ), Ἡπειρῷ (παταγάνομαι) βλ. Κο υ κ ο υ λ ἔ, Ἀθηνᾶ 27, Λεξ. Ἀρχ. 95, πβλ. καὶ Φ ἀ β η, Ἀθηνᾶ 30, 16.